

Saturnia pavonia L. op Schouwen-Duiveland (Lep., Saturniidae)

door

J. P. C. BOOT

Het was in de jaren van de eerste wereldoorlog. Als gebruikelijk op het platteland hield een aantal inwoners van Haamstede één of meer geiten en soms daarnaast ook nog wat konijnen. Het voer voor deze veestapel werd voor een groot deel vergaard langs de zijkanen van de schilderachtige landwegjes die het Schouwse polderland ten zuiden en oosten van het dorp doorkronkelden. Of, als men van de boer daarvoor toestemming kreeg, werd het ook wel gehaald van de slootkanen rondom de akkers.

Na schooltijd moesten de jongens er dan op uit met een kruiwagen of ander vervoermiddel en gewapend met een sikkkel. Handvol na handvol werd het voer bij elkaar gesneden. Was er een betere gelegenheid te bedenken om „en passant” in de vegetatie voorkomende insecten te vinden?

Op die manier ontdekte bijzondere dingen (rupsen e.d.) werden de volgende morgen mee naar school gebracht. De eerste opwelling van „slaat of trapt 'em dood” had al lang plaats gemaakt voor betere inzichten ten aanzien van de natuur. Dat kwam door „de meester”.

Wat een grote invloed kan er uitgaan van een onderwijzer, een leraar, in 't algemeen van een opvoeder van de jeugd, waar het gaat om de instelling van zijn leerlingen ten opzichte van de natuurbescherming! Wat werd er aandachtig geluisterd als „de meester” aan de hand van het gevonden en meegebrachte materiaal vertelde! Ons ervan overtuigend dat alles in het grote raderwerk der natuur zijn plaats en zijn bedoeling heeft en ons de eerbied voor het leven — ook in zijn eenvoudigste vormen — bijbrengend.

Misschien mag juist nu — in het jaar 1965 — nog eens met grote dankbaarheid worden getuigd van de wijze waarop dergelijke mensen (de meesten nu al lang overleden) zich toen al vol bezieling schaarden achter onze grote THIJSE bij diens streven ons volk door een beter begrip van de natuur te brengen tot een daadwerkelijke natuurbescherming!

Enkele malen behoorde tot de vondsten tijdens het verzamelen van het veevoer de prachtige rups van de Nachtpauwoog. Vol bewondering keken we dan de volgende morgen gezamenlijk naar dit voor een rups nogal grote dier met zijn fluweelgroene kleur, zwarte ringen en roodachtige wratjes. Tot het aan meester werd overhandigd, die het opborg om verder op te kweken. De vinder werd beloond met een siergriffel (die voorlopig vol trots bewaard werd!).

Zo werd reeds op school kennis gemaakt met rups, cocon en imago van deze opvallende vlindersoort.

Rupsen werden op deze wijze gevonden op wilg, meidoorn, wilde roos, braam en vijfvingerkruid (*Potentilla reptans* L.), alle in het polderland. Het ligt echter voor de hand, dat ook in het duingebied en de daarachter liggende vroongronden rupsen gevonden hadden kunnen worden, gezien de voedselplanten die er over-

vloedig voorkwamen (waarbij b.v. de moerasspirea juist daar genoemd kan worden).

Opmerkelijk dat in die tijd geen enkele maal de vlinder werd aangetroffen! In groot aantal scheen ze dus toch niet voor te komen. Eerst op 27 mei 1939 kon ik mijn eerste vondst van een vlinder noteren. Het was een beschadigd wijfje, gevonden in een kwekerij in het bosachtige gebied ten noorden van Haamstede, nabij een rij frambozen. De eieren bleken reeds gelegd. Rupsen werden in de nabijheid van de vindplaats later echter niet aangetroffen. Gelet op het voorgaande kan worden vastgesteld dat de Nachtpauwoog wel in Schouwen voorkwam, maar niet algemeen.

Achteruitgang door inundatie en overstroming?

Bij de inundatie van het poldergebied in 1944, maar vooral bij de voor mens en dier zo catastrofale overstroming van 1 februari 1953, toen van de ruim 19000 ha die het eiland Schouwen-Duiveland groot is er 16000 (= ongeveer 85%) tot december onder zout water kwamen te staan, moeten wel alle poppen die in de overstroomde vegetatie aanwezig waren, zijn gedood. Het is echter mogelijk, dat in kleine meidoornstruikjes, wilde rozen e.d., die hier en daar op het droog blijvende deel van zee- en binnendijken wel voorkwamen enkele poppen gespaard bleven. De daaruit gekomen vlinders zouden dan voor het instandhouden van de soort in het poldergebied kunnen hebben gezorgd, waarbij ook het feit dat de rups een groot aantal voedselplanten heeft, een rol kan hebben gespeeld.

Meer aannemelijk lijkt het echter, dat de enkele jaren later weer in de polderesignaleerde vlinders nakomelingen zijn geweest van exemplaren, die in de droog gebleven delen van het eiland (duin- en vroongronden in het westen; „corridor-gebied” bij Zonnemaire en Noordgouwe in het midden) opgroeiden. Van daaruit kunnen zij weer over de rest van het eiland zijn verspreid (waarbij de wind kan hebben meegeholpen). De na de herverkaveling aangebrachte beplanting van vele wegkanten met o.a. wilg, sleedoorn, meidoorn, wilde roos e.d. zal hierbij van gunstige invloed zijn geweest.

Waarnemingen na de overstroming

De eerste melding die ik van de vondst van een *pavonia*-vlinder na de overstroming kreeg was afkomstig uit Serooskerke (S.) (Jacob VIERGEVER, juni 1960). Het betrof een wijfje. Serooskerke ligt ongeveer 5 km westelijk van het duin- en vroongrondengebied. Vlakbij bevindt zich een jonge bosaanplant van Staatsbos-beheer, aangebracht rondom de resten van de stroomgeulen van het Schelphoekgat. Hierin komen o.m. voor wilde roos, sleedoorn en vooral meidoorn. De grootte van dit gebied is 65 ha.

In hetzelfde jaar zagen vakantiegangers in augustus nabij de Koudekerkse inlaag een „grote rups, groen met zwarte ringen en oranje puntjes” langs de weg kruipen. Zeer waarschijnlijk dus een *pavonia*. Afstand van het duin- en vroongebied tot Koudekerke ongeveer 4 km.

De zomer van 1961 leverde één rups op. Het dier was gevonden in het vroongebied ten noordwesten van Haamstede en werd afgeleverd in een lucifersdoosje, waarin het vier dagen in een zeer moeilijke houding had doorgebracht doordat de

vindster het thuis had weggezet en vergeten! Voedingsplant onbekend. Dit laatste brengt echter voor een *pavonia*-rups geen moeilijkheden mee! Gretig at ze de toegediende bladeren van de Rimpelroos (*Rosa rugosa* Thunb.) en spon zich na een paar weken in.

Op 27 mei 1962 kwam een eind aan de poptoestand van mijn *pavonia* en verscheen in de voormiddag de prachtige vlinder. Maar eerst halverwege de namiddag waren de vleugels zo ver ontwikkeld dat de schoonheid ervan goed kon worden opgenomen. Het was een vlinder van een nogal donker type. De „schouders” waren van een erg donker bruingrijs en de dwarslopende golflijnen waren fors en donker aangezet. Van een zelfde donkere kleur was ook het buitenste deel van de voorvleugels tot tegen de witte zoomvlekken. De „ogen” waren groot en eveneens donker. Slechts in de uiterste toppen van de voorvleugels was een weinig paarsrose waar te nemen.

Het was een wijfje. Eindelijk dan de kans op een kweek van *pavonia*! Immers volgens SOUTH behoeft men maar een kooitje met een wijfje erin buiten te plaatsen om zoveel mannelijke Nachtpauwogen aan te trekken als men wil! Bovendien verhaalt Friedrich SCHNACK, dat eens een kooi met een *pavonia*-wijfje erin op de Alexanderplatz in Berlijn werd geplaatst met het gevolg dat een aanzienlijk aantal mannetjes ondanks grote-stadssmook en -stof van kilometers ver kwam opdagen!

Het verse wijfje werd ingekooid en op een van alle zijden toegankelijke plaats achter het huis, tegen de duinzoom gezet. Er verscheen echter geen enkel mannetje! Nu was het enkele dagen wel erg guur (dagtemperaturen op 28, 29, 30 en 31 mei niet boven de 10 graden), maar toch was er dikwijls zon en *pavonia* is tenslotte een april- en meidier en moet daar wel tegen kunnen. Het meest voor de hand liggend was dus, dat er geen mannelijke vlinders in de onmiddellijke omgeving aanwezig waren, waarbij het dan nog wel mogelijk was dat deze òf al lang uit waren òf nog in poptoestand verkeerden. Met dat al bleef het wijfje onbevruucht!

Ten einde raad werd besloten het kooitje met de vlinder te brengen naar de omgeving van de plaats waar de rups was gevonden, aannemende dat daar dan toch wel mannelijke *pavonia*'s zouden rondvliegen. De kooi werd voorzien van een opening, waardoor aanvliegende vlinders wel konden binnenkomen, maar niet meer terug naar buiten. Zo opgesloten kreeg het wijfje een plaats in „Biesterfeld”, een uniek stuk natuurgebied in het vronland, halverwege tussen Haamstede en Renesse. (Er groeit o.m. Struikheide, ook al behorende tot de voedingsplanten van *pavonia*). Met veel erkentelijkheid moge hier de zeer gewaardeerde medewerking worden goenemd van de eigenaresse van het gebied, Mevrouw BOOT-VIS.

Het werd zonniger en ook warmer in de komende dagen. Maar ook in „Biesterfeld” diende zich geen bruidegom voor ons *pavonia*-wijfje aan. Op 7 juni kwam er een eind aan het korte vlinderbestaan, nadat nog wel de eieren waren gelegd, maar hiervan kon vanzelfsprekend niets worden verwacht. Ze werden wel een tijdje bewaard, men kon nooit weten!

In 't voorjaar van 1963 werden de R.I.V.O.N.-waarnemingen met de vanglamp bij Burgh weer hervat. Op 27 april (na enkele dagen met een gure noordoostenwind) luidde de weersbeschrijving: „zonnig, na de middag wat lichte bewolking, matige zuidenwind tegen de avond afnemend tot zwak, middagtemperatuur 12 graden, 's avonds zwaar bewolkt, temperatuur te 22 uur 9 graden, in de nanacht

wind toenemend tot krachtig zuidwest met wat regen". De vanglamp stond in het duingebied, ongeveer 30 meter ten noordwesten van mijn woning.

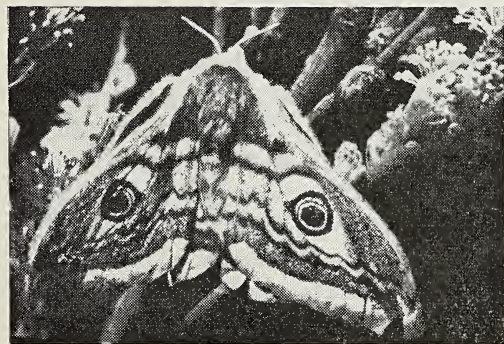
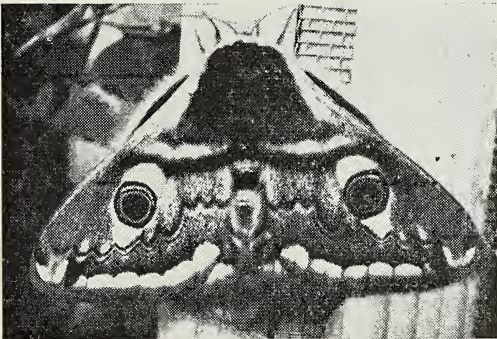
De volgende morgen was er bij de vangst een *pavonia*-wifje! Het dier was wat beschadigd (mogelijk door de krachtige wind meegevoerd en hier en daar tegen laag struikgewas gedreven). In de hoop dat het bevrucht was werd het zorgvuldig in een kartonnen doos opgeborgen.

Na een dag was het weer geheel bekomen van de tetrachlooraethaanbedwelming en in de avond van 29 april legde het 129 eieren. Op 4 mei stierf het, na dus ongeveer een week in gevangenschap te hebben geleefd.

De eieren waren in twee groepen op het karton van de doos gelegd. Ze waren van een glanzend grijze kleur met wat bruinachtige vlekken en ook iets vuilgroen ertussen.

De ei-fase duurde lang. Eerst op 26 mei, dus na 4 weken — we twijfelden reeds aan de levensvatbaarheid — kwamen ze alle tegelijk uit. De jonge rupsjes waren zwart en behaard.

Op verzoek van de heer BOER-LEFFEF van het R.I.V.O.N. werd een deel van de rupsjes op appelblad (van een niet met insecticiden behandelde boom) gezet. De overige kwamen op blad van Duinroos (*Rosa spinosissima* L.), waarvan een aantal struiken in de tuin staan.

Saturnia pavonia L., boven: het donkere ♀ van 27.V.1962, beneden: een licht ♀ uit de kweek 1963—1964.

Reeds op de dag van hun geboorte (het uitkomen vond plaats vroeg in de voormiddag) werd flink door de rupsjes gegeten. 's Avonds zaten ze in kolonies, keurig naast elkaar op de toegediende bladeren. Na twee dagen echter begonnen de appelbladdieren onrustig te lopen en aten ze niet meer. Zou er dan toch nog van een afstand vergiftige nevel uit de boomgaard op deze appelbladeren kunnen zijn terechtgekomen? Dit moet haast wel want de meeste stierven, terwijl de rozebladetende rupsjes geen afwijkingen vertoonden. Van appelblad werd daarom voorlopig afgezien.

Op 9 en 10 juni had de eerste vervelling plaats. De kleur bleef daarna nog zwart, maar onder langs de zijkanen werd een onderbroken oranjeachtige lijn zichtbaar en op ieder segment een ring met vlekjes van eveneens oranje kleur.

Van 22 tot 24 juni kwam de tweede vervelling. De kleur bleef

nog zwart, maar de oranje lijn en vlekken werden duidelijker en sterker. Opmerkelijk dat zowel bij de eerste als de tweede vervelling een aantal rupsjes de voedselplanten verlieten om de gebeurtenis te ondergaan op de linnen afdekking van de kweekflessen. De meeste bleven echter op de voedselplant.

Na de tweede vervelling werden de rupsen in een grote kooi gebracht, waarin ze de beschikking kregen over verschillende voedingsplanten. Toegediend werden duinroos, rimpelroos, lijsterbes, meidoorn, vijfvingerkruid en *Prunus pissardii* Carr. (de laatste is een sierprunus met rood blad, na verwant aan *Prunus cerasifera* Ehrh.). Er werd van al deze planten gegeten, maar op den duur viel een voorkeur voor meidoorn waar te nemen.

Bij de derde vervelling viel een opmerkelijk verschil in ontwikkeling waar te nemen. Enkele rupsjes kwamen er op 30 juni reeds toe, maar het merendeel eerst in de erop volgende week. Blijkbaar begon de vierde vervelling zelfs gedeeltelijk de derde te overlappen, want op 5 juli konden drie verschillende types tegelijk worden waargenomen:

- 1°. enkele die nog steeds het uiterlijk van vlak na de tweede vervelling hadden (zwartachtig met oranjegele lijnen en vlekjes),
- 2°. het overgrote deel met kleur en tekening van na de derde vervelling (heldergroen, op ieder segment een kring van zes rode, zwartomrande, behaarde wratjes. Verder om het begin van ieder segment — bij de segmentovergangen dus — een zwarte kring, die op sommige plaatsen breder wordt, op andere soms geheel wegvalt. Op de rug ontstaat hieruit soms een onderbroken zwarte ruglijn. Om de stigmata en om de daarboven gelegen wratjes bevinden zich fijne zwarte figuurtjes, gevormd door staande streepjes).
- 3°. enkele, vermoedelijk dus reeds voor de vierde maal verveld, met beeld en kleur van de volwassen rups (helder groen met fluweelglans, midden op de segmenten een bredere of smallere, soms ontbrekende, zwarte ring, waarin de rode of gele wratjes zijn gelegen).

Op 5 augustus werd aangetekend, dat de eerste rupsen zich begonnen in te spinen, maar ook dat nog een klein aantal nu pas voor de vierde maal vervelde!

De laatste inspinningen werden genoteerd op 23 augustus.

Vermeld dient te worden, dat een deel van de op 30 juni voor de derde maal vervelde rupsen toch weer op appel werd overgebracht. Ze deden het er nu voortreffelijk op en waren later zo te zien iets forser dan de andere. Deze andere waren verder opgekweekt met meidoorn en een afzonderlijk deel met de roodbladige *Prunus*. Deze rode bladkleur was echter niet van invloed op de kleur van de rupsen.

Toen nog met roos werd gevoerd kwam één der rupsen aan een voortijdig eind doordat ze op een rozedoorn gespietst geraakte. De beperkte kooiruimte zal hiervan wel de oorzaak zijn geweest.

Bij het toedienen van verse voedertakken kon voorts worden waargenomen, dat de rupsen als ze zich laten vallen (wat ze heel vlug doen) zich zeer acrobatisch aan lager geplaatste takjes e.d. weer weten vast te grijpen.

1963 was een gunstig jaar wat betreft het aantal meldingen van in de vrije natuur gevonden *pavonia*-vlinders en -rupsen. In de week van 6—11 mei werd een vrouwelijke vlinder gevonden (L. KOUWEN) te Renesse in het Reservaat Moolenburgh

(dit grenst aan de noordzijde van het reeds eerder genoemde „Biesterveld”). Het dier ging naar een verzameling.

In dezelfde week werd een vrouwelijk exemplaar gevonden nabij Zierikzee (R. TEN KATE en I. ZORGE). Deze vlinder legde in gevangenschap een aantal eieren, die echter niet bevrucht bleken.

Op 21 juli werd een bijna volwassen rups gevonden op een asfaltweg in de Burghse polder (W. G. BOOT Jr.). Langs deze weg staat een jonge beplanting van o.m. meidoorn, sleedoorn, wilde roos en wilg. De kleur van de wratjes van deze rups was zeer opvallend, nl. paars! Na nog enkele dagen met rozblad te zijn gevoed spon ze zich op 27 juli in.

Dezelfde vinder bracht op 7 augustus nog een tweetal rupsen, gevonden nabij Burghsluis, eveneens op een asfaltweg kruipend. Vlakbij de vindplaats staat een kleine meidoornstruik. Beide rupsen sponnen zich op 8 augustus in.

Tenslotte werd op 10 augustus ongeveer 300 meter van de hiervoor genoemde vindplaats nog een rups aangetroffen op aardbeiplanten (C. v. D. SCHELDE) in een groentetuin te Burghsluis. Een paar dagen later bleek deze rups geparasiteerd te zijn. Zij spon (misschien daardoor?) geen cocon, doch kwam niet verder dan een vlak stuk spinsel tussen een paar bladeren. Toch kwam ze nog tot de poptoestand. Later kwam uit deze pop een slijmerige massa, waarin een aantal heel kleine (hoogstens 3 mm lange) cocons of poppen te zien was.

Van de 129 jonge rupsjes waarmee de kweek werd begonnen bereikten tenslotte 55 de poptoestand. (Ongeveer 43% dus, waarbij echter wel dient te worden gelet op de sterfte van de appelbladdieren die reeds eerder werd genoemd).

Bij deze poppen werden ook opgeborgen de 3 van de aangebrachte rupsen (jammer dat deze niet afzonderlijk werden bewaard!).

Aantekeningen over 1964.

Vanaf half april 1964 werden de kooien met cocons dagelijks gecontroleerd. Op 12 mei verschenen de eerste vlinders. Van het uitkomen der vlinders en bijkomstigheden werden de volgende aantekeningen gemaakt.

12 mei 1 mannelijke vlinder uitgekomen. (Opgezonden naar R.I.V.O.N.).

16 mei Bij de controle van 12 uur nog geen bijzonderheden. Om 16.30 uur vloog een mannelijke *pavonia* rond het huis naar het afdak waaronder de kooien met cocons stonden. Dit moest een exemplaar zijn dat in de omgeving was uitgekomen! Het bleek dat in één van de kooien een vrouwelijk en een mannelijk dier waren uitgekomen (na 12 uur dus). Het mannetje vloog door de kooi maar zocht geen toenadering tot het wijfje. Kennelijk wilde het de kooi verlaten. Het juist aangevlogen mannetje echter, dat in de kooi werd toegelaten, paarde onmiddellijk met het wijfje, hetgeen tot ongeveer 21 uur duurde. Daarna begon het bevruchte wijfje te vliegen en werd het in de jonge beplanting van een sportterrein vrijgelaten.

17 mei Tussen 11 en 13 uur kwamen 19 vrouwelijke en 12 mannelijke vlinders uit! Van de wijfjes werden er 2 weggenomen en in verband met een ander onderzoek verzonden. Na 14 uur werden de mannetjes „levendig” en wilden de kooien verlaten, ondanks de vele wijfjes! Slechts één mannetje zocht contact met een

wijfjes en paarde ermee. De overige mannelijke dieren werden gemerkt en verlieten de kooien.

14.30 u. Twee ongemerkte (dus vreemde!) mannetjes kwamen naar de kooien. Ze werden toegelaten en paarden direct.

15 u. Een ongemerkt mannetje meldde zich, werd toegelaten en paarde.

16 u. Zes ongemerkte mannetjes vlogen aan enz...

16.30 u. Een gemerkt exemplaar kwam terugvliegen en werd in de kooi gelaten, waar het echter niet tot paring kwam!

17 u. Een ongemerkt mannetje toegelaten.

17.45 u. Vijf ongemerkte mannetjes toegelaten.

18 u. Twee ongemerkte mannetjes toegelaten.

Na 18 uur hadden geen aanvluchten meer plaats. Alle wijfjes waren bevrucht. Ze werden tijdens de schemering op een aantal ver uit elkaar gelegen plaatsen in de Schouwse Westhoek uitgezet. Sommige legden al eieren tijdens het transport.

Alle aangevlogen mannetjes werden weer uit de kooien verwijderd.

- 18 mei Begonnen werd met de aangevlogen mannetjes van gisteren een (apart) merkteken te geven en op ongeveer 100 meter afstand van de kooien vrij te laten. Er werd er echter, ook in de volgende dagen, geen meer van terug gezien. Tussen 10.15 en 15.30 u. kwamen 8 vrouwelijke en 6 mannelijke vlinders uit. Bij beide geslachten was er één met beschadigde vleugels, mogelijk doordat sommige cocons zodanig in de kooi waren ingesponnen dat de uitgang niet behoorlijk vrij lag. In de kooi hadden de dieren echter weinig hinder van dit euvel, ze bewogen zich „te voet” nog vrij gemakkelijk naar de zijwanden van de kooi.

Tot 15 u. was het zonnig (in de namiddag 22 graden). Toch kwamen geen mannelijke vlinders aanvliegen.

Na 15 u. kwamen buien en afkoeling tot 14 graden.

Te 15.30 u. begon een copula.

Te 16 u. nog een, beide tussen partners uit de kweek dus. De overige 6 wijfjes en 4 mannetjes vertoonden echter geen toenadering en bleven rustig aan de zijwanden zitten.

Te 19.30 u. waren beide paringen geëindigd. De bevruchte wijfjes werden naar een gemeentelijk terrein gebracht, waar o.a. diverse *Pyrus-* (*Malus-*) struiken staan.

Van de overgebleven dieren werden een mannetje en wijfje verzonden. De rest bleef in de kooi.

- 19 mei Tot laat in de namiddag was er volop zon met als hoogste temperatuur 18 graden. Ondanks dit gunstige weer bleven de vlinders van gisteren rustig zitten en trokken de mannetjes zich niets van de wijfjes aan. Er kwamen verder geen vlinders uit.

Te 14.30 u. kwam een ongemerkt mannetje op de kooi aanvliegen. Het werd erin gelaten en kwam dadelijk tot paring. Tot 15.30 u. kwamen nog 4 ongemerkte mannetjes aanvliegen, die werden binnengelaten. Drie ervan kwamen tot paring. Het wijfje met de slecht ontwikkelde vleugels bleef zonder partner, ofschoon er een aangevlogen mannetje over was. Zou het

door de beschadiging misschien ook geen aantrekkingsstoffen hebben kunnen produceren?

De bevruchte wijfjes werden 's avonds verspreid over het duingebied uitgezet (in dit gebied groeien o.a. meidoorn, wilde roos, braam, vijfvingerkruid en agrimonie).

20 mei Rond het middaguur kwamen 3 mannetjes uit.

Tussen 14.30 en 15.30 u. kwamen ook 3 ongemerkte mannetjes aangevlogen. Ze kwamen echter niet tot paring met het nog steeds onbevruchte beschadigde wijfje. Mogelijk werden ze aangetrokken door nog in de kooi aanwezige geurstoffen van vorige wijfjes (zoals is waargenomen bij de na verwante Grote Nachtpauwoog, *Saturnia pyri*).

Alle mannetjes werden, na gemerkt te zijn, vrijgelaten.

Alleen het onbevruchte beschadigde wijfje zat nu nog in de kooi.

21 mei Tegen 11 u. kwam een vrouwelijke vlinder uit.

Omstreeks 13 u. vloog een mannetje (zonder merkteken) om de kooi. Het liet zich echter niet vangen en nam de vlucht. Meer bezoek diende zich niet aan.

22 mei Omstreeks 13 u. kwam een mannelijke vlinder uit. Hij bemoeide zich niet met de wijfjes die nog in de kooi zaten. Deze dag kwamen er ook geen aanvliegers, wellicht doordat er geen zon was.

23 mei Bij zonnig en warm weer vloog het gisteren uitgekomen mannetje veel in de kooi heen en weer. Het kwam echter niet tot paring. Na te zijn gemerkt werd het tegen 15.30 u. vrijgelaten.

Even later kwamen 2 mannetjes zonder merkteken aanvliegen, die beide in de kooi konden worden gedreven en tot paring kwamen. Ook het wijfje met de slecht ontwikkelde vleugels was dus nu bevrucht. De copula's duurden tot ongeveer 17.30 u.

Het gave bevruchte wijfje werd uitgezet in een gemeentelijk plantsoen. Het beschadigde dier legde zijn eieren op een in de kooi liggend stuk boomschors.

24 mei De mannetjes, die gisteren copuleerden, werden na te zijn gemerkt te 15.30 u. vrijgelaten. Na een paar cirkelvluchten verdwenen ze hoogvliegend en met grote snelheid in het duingebied.

Ongeveer 16 u. kwamen 2 ongemerkte mannetjes naar de nu vlinderloze kooi.

Misschien kwamen zij op nog in de kooi aanwezige geurstoffen van de reeds verwijderde wijfjes af. Misschien ook, hoewel dit erg onaannemelijk lijkt, was in een door een rups in een moeilijke kooihoek gesponnen cocon een vrouwelijke vlinder uitgekomen die door de ongunstige ligging de cocon niet kon verlaten maar toch wel geurstoffen produceerde. Van de 58 overwinterde poppen waren er 5 nog niet uitgekomen. Helaas werd hieraan geen aandacht besteed. Wel kan worden vermeld dat er verder geen vlinders meer uitkwamen en deze 5 dus op een of andere wijze het leven hadden verloren.

Verschillen in kleur en tekening vielen er bij de uitgekomen vlinders niet waar

te nemen. Werden de wijfjes echter vergeleken met het op 27 mei 1962 uitgekomen vrouwelijke dier (dat eerder in deze bijdrage werd beschreven) dan viel vooral op de lichte paarsrose tint die bij de kweek van 1963/64 over de gehele vleugels was te zien. Deze kleur trad vooral naar voren in het gedeelte van de voorvleugels tussen de dwarslijnen, onder „het oog”. Een ander verschilpunt vormde de bij de laatste kweek voorkomende wijnrode zoom aan de binnenzijde van de middelste dwarsband.

Vrije-natuur waarnemingen 1964

Op 5 mei was er bij de vangst in de vlinderval een beschadigd *pavonia*-wijfje. De lamp had die nacht gebrand in mijn tuin, aan de duinzoom. In de volgende nacht legde het dier 29 eieren die op 30 mei uitkwamen. Blijkbaar was de grootste eiervoorraad dus al voor de vangst afgezet.

Eveneens op 5 mei meldde ZORGE de vondst van een vrouwelijke vlinder te Bruinisse. In de uiterste oosthoek van het eiland dus! Dit exemplaar legde in de volgende nacht 85 eieren welke op 22 mei uitkwamen. (Verskil in duur van het ei-stadium kan voortkomen uit bewaring op een koelere of warmere plaats).

Op 17 mei werden op het gemeentelijk sportterrein bij Burgh twee vrouwelijke *pavonia*'s waargenomen. Dit gebeurde te ongeveer 20.30 uur, even na zonsondergang bij helder weer, terwijl het vrijwel windstil was. Het ene wijfje vloog op ongeveer een halve meter hoogte diagonaalsgewijs over het des daags gemaaid speelveld. Het andere, eveneens op ongeveer een halve meter hoogte vliegend, volgde meer de langs de zijkant staande beplanting (waarin meidoorn, sleedoorn, wilde roos). Beide dieren vlogen met een snelheid die men, gezien hun zware lichaamsbouw, niet zou verwachten. Ze verdwenen in de beplanting.

Op 10 juni bleek een klein meidoornstruikje bij een boerderij in het polderland ten zuiden van Haamstede 4 jonge rupsen te huisvesten, die vermoedelijk reeds tweemaal waren verveld. Later zijn deze dieren opgehaald om als tentoonstellingsmateriaal (N.J.N.) te Haamstede te worden gebruikt. Bij het aanraken van de rupsen bleek dat ze een onaangenaam riekende vloeistof afgaven (uit de monddelen?). De reuk ervan lijkt enigszins op die van het sap van vlierblad of kardinaalsmuts. Op 29 juli sponnen deze rupsen zich in.

Tenslotte werd ons op 27 september meegedeeld (Mevr. SMALLEGANGE), dat in het voorjaar een *pavonia*-wijfje was waargenomen op het verlichte raam van een boerderij en wat later een exemplaar was aangetroffen dat eieren afzette op meidoorn in de wegbeplanting. De boerderij ligt ten westen van het Schelphoekgat op korte afstand van de Ringdijk.

Overzicht 1960 tot en met 1964

In de navolgende tabel zijn opgenomen de waarnemingen van de laatste jaren, gesplitst in vanglampresultaten, aantreffen van vlinders in de vrije natuur en vondsten van rupsen.

Opvallend in deze tabel is het ontbreken van waarnemingen van mannelijke vlinders in de vrije natuur! Terwijl deze juist overdag vliegen en dus wel gemakkelijker te zien zijn. Voorts dient bij het beoordelen van het lage aantal dat de vanglamp opleverde (2 exemplaren in 4 jaar) te worden bedacht, dat deze slechts

jaar	vanglamp (begin 1961)	vrije natuur		rupsen
		vr.	mannel.	
1960		1	—	1
1961	—	—	—	1
1962	—	—	—	—
1963	1	2	—	4
1964	1	5	—	4
totalen	2	8	—	10

een klein gebied bestrijkt, terwijl de waarnemingen in de vrije natuur zich over een groot deel van het eiland uitstrekken en van meerdere waarnemers afkomstig zijn. Tenslotte zijn nog opgemerkt, dat aangezien *pavonia*-mannetjes niet in de nacht vliegen, in de vanglamp alleen vrouwelijke exemplaren kunnen worden verwacht.

Paring bij voorkeur met „vreemde” mannetjes?

Van de 27 waargenomen paringen waren er 24 met aangevlogen (dus „vreemde”) mannetjes. Het teruggekeerde „eigen” mannetje toonde geen toenadering tot een wijfje in de kooi. De overige drie paringen waren tussen wijfjes en mannetjes die uit de gezamenlijk overwinterde cocons waren gekomen. Nu is in dit artikel al eerder vermeld, dat bij deze cocons ook waren gevoegd de 3 van de aangebrachte rupsen, die dus tot een ander broed behoorden. Zouden het nu juist de hieruit gekomen vlinders zijn geweest die betrokken waren bij deze „afwijkende” paringen? Door het samenvoegen is dit helaas niet te bewijzen en kan slechts worden opgemerkt, dat bij in gevangenschap opgekweekte dieren een grote voorkeur aanwezig is om te paren met niet-tot-de-kweek-behorende partners.

Samenvattend mag worden vastgesteld, dat *Saturnia pavonia* de laatste jaren over vrijwel geheel Schouwen-Duiveland kon worden waargenomen, zowel in het duin- en vroongebied als in het polderland.

Bij de vlinders valt enige variatie in kleur en tekening te bespeuren, maar vooral de rupsen vertonen aanmerkelijke verschillen in afmetingen der zwarte ringen (die soms geheel ontbreken) en kleur der wratjes (van lichtgeel via oranje tot rood en een enkele maal zelfs tot paars getint).

Rupsen werden gevonden op wilde roos, braam, meidoorn, wilg, aardbei en vijfvingerkruid. In gevangenschap aten ze echter ook appel, sierpruim (*Prunus pissardii*), duinroos, rimpelroos, lijsterbes en agrimonie.

Na de droogmaking en herverkaveling kunnen de beplantingen van de zijkanen der wegen, van kreekgebieden, gemeentelijke en andere terreinen o.a. met struiken die tot de voedingsplanten van de soort behoren, veel hebben bijgedragen aan een vlugger herstel van de biotoop. Voorzover bekend werden totnogtoe in deze beplantingen geen insecticiden gebruikt. In sommige werd wel gewerkt met chemische onkruidbestrijders. Of er een schadelijke invloed op de ontwikkeling van de rupsen kon uitgaan van de tot in de beplantingen doordringende nevels van op de aanliggende akkers gebruikte insecticiden en fungiciden kon niet worden nagegaan.

Mochten de rupsen hierdoor in de toekomst worden bedreigd, dan kunnen het duin- en vroongebied, de kreekgebieden bij het Schelphoekgat en Ouwerkerk,

bepaalde terreinen rond Schuddebeurs en misschien nog enkele kleinere natuurgebieden van groot belang zijn voor het voortbestaan van *Saturnia pavonia* op Schouwen-Duiveland.

Summary

Notes on the presence of *Saturnia pavonia* L. on the island of Schouwen-Duiveland (Zeeland prov.). It was interesting to observe that males hardly ever paired with females of the same brood, whereas wild males were strongly attracted by them.

Literatuur

SOUTH, R., 1961, The Moths of the British Isles.

LAMPERT, K., 1907, Die Groszschmetterlinge und Raupen Mitteleuropas.

Haamstede, „Oase”.

Correctie: niet *Saturnia spini* Schiff., maar *Saturnia pyri* Schiff.

door

B. J. LEMPKE

In *Ent. Ber.* 25 : 139 (1 juli 1965) vermeldde ik de vondst van een ♀ van de grote nachtpauwoog te Eindhoven, maar gebruikte daarbij de verkeerde wetenschappelijke naam. De heer BOGAARD was zo vriendelijk mij hierop attent te maken. *Saturnia spini* is veel kleiner en ziet er heel anders uit. Wat te Eindhoven gevonden was, is in werkelijkheid *Saturnia pyri*, dezelfde soort, die in hetzelfde jaar 1964 te Rotterdam gevonden was, dezelfde soort ook, die in oudere Nederlandse literatuur vermeld is. Er zijn nu dus twee autentieke in Nederland aangetroffen exemplaren, merkwaardigerwijs beide wijfjes.

De soort wordt ook door SEPP beschreven en afgebeeld (Nederl. Ins. 3 : 107—112, pl. XXXI, XXXII en XXXIII. Een vindplaats wordt door hem niet vermeld. Hij schrijft, dat hij 11 juni 1805 achttien eieren van zijn vriend A. M. LABOUCHERE kreeg, afkomstig van een bevrucht wijfje. Overigens zou ik wel graag willen weten, hoe iemand midden in die woelige tijd, toen de verbindingen met het buitenland wel heel slecht geweest zullen zijn, aan kweekmateriaal van dit dier gekomen is. Dat het een inteelt van veel jaren geweest is, is niet aan te nemen. Dat lukt bij vlinders zonder degeneratieverschijnselen maar zelden.

Ik ben de heer BOGAARD zeer erkentelijk, dat hij mij zo snel op de fout attent maakte, zodat een vlugge correctie gelukkig mogelijk is.

Summary

In *Ent. Ber.* 25 : 139 a specimen of *Saturnia spini* was mentioned, met with at Eindhoven in 1964. This is not correct: it was a representative of *Saturnia pyri* Schiff. In the same year another female of this species was taken at Rotterdam.

Amsterdam-Z 2, Oude IJselstraat 12 III.